

IV. Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

B.M. σ. 44

Οι λειτουργίες της γλώσσας. Αναφορική και ποιητική λειτουργία

Οι βασικότερες λειτουργίες της γλώσσας σύμφωνα με το R. JAKOBSON είναι οι εξής:

2.1 Η αναφορική: είναι σχετική με το θέμα και αναφέρεται στην αντίληψη που έχουμε για τον πραγματικό κόσμο. Παράδειγμα:

Το ισόπλευρο τρίγωνο είναι ένα ευθύγραμμο σχήμα που έχει τις τρεις πλευρές και τις τρεις γωνίες ίσες μεταξύ τους.

2.2 Η συναισθηματική: είναι σχετική με τον πομπό και εκφράζει τα αισθήματά του, π.χ.

Όμορφη που είναι η άνοιξη!

2.3 Η βουλητική: είναι σχετική με το δέκτη και σκοπεύει να τον επηρεάσει ή να τον χρησιμοποιήσει, π.χ.

Άνοιξε το παράθυρο να μπει η άνοιξη.

2.4 Η φατική ή επαφική: είναι σχετική με τον αγωγό και σκοπεύει στον έλεγχο της μεταφοράς του μηνύματος, π.χ.

Γύρισε το μηδέν. Δε σ' ακούω. Εσύ μ' ακούς;

2.5 Η μεταγλωσσική: είναι σχετική με τον κώδικα και μιλάει γι' αυτόν· ο λόγος εδώ χρησιμεύει για να μιλήσει για τον ίδιο το λόγο, π.χ.

Αντωνυμίες λέμε τις λέξεις που χρησιμοποιούνται στη θέση ονομάτων.

2.6 Η ποιητική λειτουργία: είναι σχετική με το μήνυμα. Παράδειγμα:

*Στο περιγιάλι το κρυφό
κι άσπρο σαν περιστέρι
διψάσαμε το μεσημέρι
μα το νερό γλυφό.*

Στην ποιητική λειτουργία την προσοχή του δέκτη την ελκύει κυρίως η μορφή του μηνύματος. Έτσι στο παράδειγμά μας το κέντρο βάρους δεν το έχει η πληροφόρηση αλλά το ίδιο το μήνυμα για τη μορφή που παίρνει: ήχοι λέξεων, συνυποδηλώσεις, συνηχήσεις, μέτρο, ρυθμός, στίχος, στροφή κτλ. Οι λογοτέχνες δηλαδή και μάλιστα οι ποιητές, για να εκφραστούν, πλάθουν μέσα στην ευρύτερη γλώσσα μια δική τους γλώσσα που έχει τους δικούς της νόμους και διέπεται από τη δική της «Ποιητική Γραμματική». Η γλώσσα τότε αφήνει τον πεζό της βηματισμό και πιάνει τον ποιητικό χορό, για να χορέψει με το χορό της συγκίνησης, όπως είπε ο P. VALERY, ο οποίος παρομοίασε την ποίηση με το χορό και τον πεζό λόγο με το περπάτημα,

θέλοντας έτσι να εκφράσει το διαφορετικό τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η γλώσσα σε καθένα από τα δύο αυτά είδη του λόγου (Γ. Μπαμπινιώτης, «Γλωσσολογία και λογοτεχνία», Αθήνα, 1986, σ. 162).

Συνήθως η καθημερινή πράξη επικοινωνίας περιέχει περισσότερες από μια λειτουργίες, μία όμως είναι η κυρίαρχη κάθε φορά, π.χ.

Γύρισε το μηδέν. Μ' ακούς τώρα;

Ανάλογες με τις λειτουργίες του JAKOBSON είναι και εκείνες του D.H. HYMES (βλ. Μ. Σετάτος, Η λειτουργική διαμόρφωση του λόγου και η διδασκαλία της, περ. «Φιλολόγος», τ. 47, Άνοιξη 1987, σ. 21, ή του G. MOUNIN (βλ. G. MOUNIN, «Κλειδιά για τη γλωσσολογία», μετ. Α. Αναστασιάδη, Αθήνα 1984, σ. 75) και άλλων.

Από όλες αυτές τις λειτουργίες, οι γλωσσολόγοι υπογραμμίζουν κυρίως δύο: την αναφορική και την ποιητική. Ο G. MOUNIN μιλάει κυρίως για την επικοινωνιακή λειτουργία: «Όποια», λέει, «κι αν είναι η γλωσσική ή ψυχολογική πραγματικότητα ορισμένων τουλάχιστον από αυτές τις διάφορες λειτουργίες, όλοι συμφωνούν στο ακόλουθο σημείο: η επικοινωνιακή λειτουργία είναι η πρώτη, αρχική και βασική λειτουργία του λόγου, της οποίας όλες οι άλλες δεν είναι παρά όψεις και επιφάνειες όχι αναγκαίες. Εξάλλου, κάθε μήνυμα μπορεί να είναι πάντα μεικτό ως προς αυτή την άποψη, και η επικοινωνιακή συνισταμένη βρίσκεται πάντοτε στη βάση του, ακόμη και αν κάποια όψη υπερισχύει σε κάθε περίπτωση» (ό.π., σ. 76).

► 47

- Διατυπώστε προφορικά ή γραπτά την άποψή σας για το ρόλο που παίζει αυτός ο τρόπος έκφρασης (γραπτό μήνυμα στο κινητό) στην καθημερινή σας επικοινωνία. ...
- Διατυπώστε τις απόψεις σας για το ίδιο θέμα προσπαθώντας να εκφράσετε και τα συναισθήματά σας για το συγκεκριμένο τρόπο επικοινωνίας.
- Πάντα σχετικά με το ίδιο θέμα, γράψτε ένα κείμενο στο οποίο θα δώσετε έμφαση ... ανταλλαγή απόψεων με μαθητές άλλων σχολείων, με το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο).

Οι μαθητές καλούνται να διατυπώσουν προφορικά ή γραπτά την άποψή τους για «Τα γραπτά μηνύματα από το κινητό τηλέφωνο». Πρώτα, χρησιμοποιώντας τη γλώσσα με την αναφορική της λειτουργία. Στη συνέχεια, να γράψουν ένα κείμενο στο οποίο θα δώσουν έμφαση στη μορφή, χρησιμοποιώντας, για παράδειγμα, μεταφορές, παρομοιώσεις, εικόνες. Το επικοινωνιακό πλαίσιο που ορίζεται είναι «συζήτηση με συμμαθητές». **Η συζήτηση αυτή μπορεί να γίνει στην τάξη, ή με τη βοήθεια του net-meeting με συμμαθητές άλλων σχολείων. Τα γραπτά κείμενα μπορούν να ανταλλάγουν με τη χρήση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Θα έχει μεγάλο ενδιαφέρον η συγκέντρωση κειμένων με συγκινησιακό χαρακτήρα από διαφορετικά σχολεία, η ανταλλαγή απόψεων για αυτά κ.ο.κ.**

♦ Για τη λειτουργία της γλώσσας βλ. και Παράρτημα, κείμενα 7, 8, και 9.